

Tanulmányok

Micae Mediaevales v

# MICAE MEDI AEVA LES V

*Fiatal történészek  
dolgozatai  
a középkori  
Magyarországról  
és Európáról*

2016

MICAE MEDIAEVALES V.

*Fiatal történészek dolgozatai  
a középkori Magyarországról és Európáról*



# MICAE MEDIAEVALES

## V.

### *Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*

---

SZERKESZTETTE

*Fábián Laura, Gál Judit,*

*Haraszti Szabó Péter, Uhrin Dorottya*

ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola

Budapest

2016

ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola  
Tanulmányok – Konferenciák  
9. kötet

A tanulmányokat lektorálták:

Bertényi Iván, C. Tóth Norbert, Draskóczy István, Klima László,  
Körmendi Tamás, Lakatos Bálint, Madas Edit, Mikó Gábor, Molnár Péter,  
Olajos Terézia, Nikola Samardžić, Szende Katalin, Szovák Kornél,  
Thoroczkay Gábor, Veszprémy László



Sorozatszerkesztő

Draskóczy István, Körmendi Tamás, Nagy Balázs

A kiadványt tervezte

Kiss Béla

A kötet megjelenésére az ELTE-BTK Hallgatói Önkormányzat Tudományszervezési és Kutatási Pályázat, valamint a Magyar Lajos Alapítvány támogatásával került sor.

A tanulmányok szerzői © Benei Bernadett, Fábián Laura, Gál Judit, Haraszi Szabó Péter, Incze János, Jáky-Bárdi Bogáta, Kádas István, Kálmán Dániel, Kanyó Ferenc, Pozsár Dániel, Rokai Melina, Rózsa Márton, Ternováczi Bálint, Tóth Péter, Uhrin Dorottya

A kötet szerkesztői © Fábián Laura, Gál Judit,  
Haraszi Szabó Péter, Uhrin Dorottya

ISBN 978-963-284-712-2

ISSN 2062-2198

Nyomta és kötötte a Printtatu Kft.

Felelős vezető: Szabó Gábor

# Tartalomjegyzék

---

DRASKÓCZY ISTVÁN – KÖRMENDI TAMÁS – NAGY BALÁZS

*Előszó* ..... 9

*Rövidítésjegyzék* ..... 11

BENEI BERNADETT

*Az ablativus absolutus használata*

*a magyar krónika 11–12. századi szövegegyeségeiben* ..... 15

FÁBIÁN LAURA

*Királyi-királynői reprezentáció, egyházi üzenet.*

*Ikonográfiai értelmezések a chartres-i katedrális*

*északi keresztházának üvegablakain* ..... 25

GÁL JUDIT

*A világi hatalomgyakorlás és az egyház az Adriai-tenger keleti partvidékén*

*a 12–13. században: a magyar, a velencei és a szerb egyházpolitika összehasonlítása* ..... 47

HARASZTI SZABÓ PÉTER

*A prágai egyetem hallgatói*

*Luxemburgi Zsigmond magyar királyi udvarában* ..... 69

INCZE JÁNOS

*360 évig zálogban. A Szepesség zálogosítása* ..... 91

JÁKY-BÁRDI BOGÁTA

*A 14. századi étkezési kultúra tárgyi emlékei*

*Visegrád, Duna-parti út 1. kerámiaanyaga alapján* ..... 105

KÁDAS ISTVÁN

*Sárosi „reform” Miklós fia Miklós ispánsága idején (1374–1380)?* ..... 127

KÁLMÁN DÁNIEL

*A középkori magyar armálisok címerei 1437–1490 között* ..... 145

|  |     |
|--|-----|
| KANYÓ FERENC   |     |
| <i>Szempontok Óbuda késő középkori polgárságának vizsgálatához</i> .....                                       | 159 |
| POZSÁR DÁNIEL  |     |
| <i>Beszélhetünk-e nyugati haditechnikai fölényről<br/>az első keresztes hadjárat időszakában?</i> .....        | 173 |
| ROKAI MELINA   |     |
| <i>Egy délszláv család és a magyar humanizmus.<br/>Szilágyi Erzsébet rokonsága</i> .....                       | 193 |
| RÓZSA MÁRTON   |     |
| <i>Civil tisztviselők sorsa a Komnénos-korban:<br/>A Pepagómenos család története a 11–12. században</i> ..... | 203 |
| TERNOVÁ CZ BÁLINT  |     |
| <i>A boszniai latin püspökség története 1344-ig</i> .....  | 215 |
| TÓTH PÉTER   |     |
| <i>„Feldúlták és elfoglalták” – megjegyzések a morvák<br/>Kárpát-medencei jelenlétének kérdéséhez</i> .....    | 229 |
| UHRIN DOROTTYA   |     |
| <i>Szent Katalin mint az uralkodók patrónusa</i> .....   | 243 |
| <i>Köszönetnyilvánítás</i> .....   | 263 |
| <i>A szerzőkről</i> .....  | 265 |

# Table of Contents

---

|  |     |
|--|-----|
| ISTVÁN DRASKÓCZY – TAMÁS KÖRMENDI – BALÁZS NAGY  |     |
| <i>Foreword</i> .....  | 9   |
| <i>List of Abbreviations</i> .....   | 11  |
| BERNADETT BENEI  |     |
| <i>The Usage of the ablativus absolutus in the Parts<br/>of the Hungarian Chronicle Referring to the Eleventh and Twelfth Centuries</i> .....  | 15  |
| LAURA FÁBIÁN   |     |
| <i>Royal-Queenly Representation, Ecclesiastical Message.<br/>Iconographical Interpretations of the North Transept Rose in the Cathedral of Chartres</i> ....   | 25  |
| JUDIT GÁL  |     |
| <i>Secular Exercise of Power and the Church on the Eastern Adriatic Coast<br/>during the Twelfth and Thirteenth Centuries:<br/>a Comparative Study of the Hungarian, Serbian, and Venetian Church Policy</i> ..... | 47  |
| PÉTER HARASZTI SZABÓ   |     |
| <i>The Hungarian Students from the University of Prague<br/>in the Court of Sigismund of Luxemburg</i> .....   | 69  |
| JÁNOS INCZE  |     |
| <i>360 Years in Pledge. The Pledging of the Spiš Region</i> .....  | 91  |
| BOGÁTA JÁKY-BÁRDI  |     |
| <i>Fourteenth-Century Cuisine in the Light of the Pottery Finds<br/>from Visegrád, Duna-parti út 1.</i> .....  | 105 |
| ISTVÁN KÁDAS   |     |
| <i>Reform in Šariš County During the Office Holding of Comes Nicholas?</i> .....   | 127 |
| DÁNIEL KÁLMÁN  |     |
| <i>Coats of Arms of the Medieval Hungarian Grants of Arms</i>  |     |



|   |     |
|---|-----|
| <i>Issued between 1437 and 1490</i> .....   | 145 |
| FERENC KANYÓ  |     |
| <i>Contributions to the Late Medieval Urban Elite of Óbuda (1301–1526)</i> .....  | 159 |
| DÁNIEL POZSÁR   |     |
| <i>Can We Talk about Western European Military Supremacy<br/>in the Age of the First Crusade?</i> .....                       | 173 |
| MELINA ROKAI  |     |
| <i>Contribution of a Family of South Slav Origin to Hungarian Humanism.<br/>The Case of Erzsébet Szilágyi's Cousins</i> ..... | 193 |
| MÁRTON RÓZSA  |     |
| <i>Civil Officials under the Komnenoi:<br/>the History of the Pepagomenoi in the Eleventh and Twelfth Centuries</i> .....     | 203 |
| BÁLINT TERNOVÁ CZ   |     |
| <i>The History of the Latin Bishopric of Bosnia until 1344</i> .....  | 215 |
| PÉTER TÓTH  |     |
| <i>“Devastated and Conquered” – Some Remarks on the Question<br/>of the Moravian Presence in the Carpathian Basin</i> .....   | 229 |
| DOROTTYA UHRIN  |     |
| <i>Saint Katherine as Royal Patron</i> .....  | 243 |
| <i>Acknowledgements</i> .....   | 263 |
| <i>Notes on Contributors</i> .....  | 267 |

# Rövidítésjegyzék

---

|         |  |
|---------|--|
| AASS    | Johannes Bolland – Jean Baptiste Carnandet – Godefridus Henschenius (ed.): <i>Acta Sanctorum quotquot toto orbe coluntur</i> . Antuerpiae–Bruxellis–Parisiis, 1643–1971.     |
| ADRA    | Konstantin Jireček – Lajos Thallóczy – Milan Šufflay (ed.): <i>Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia</i> . Vindobonae, 1913.                            |
| Alexiad | Anna Komnene: <i>The Alexiad</i> . (Trans.: Edgar Robert Ashton Sewter – Ed.: Peter Frankopan) London, 2003.   |
| ÁMTF    | Györffy György: <i>Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza</i> . I–IV. Budapest, 1963–1998.   |
| AO      | Nagy Imre – Tasnádi Nagy Gyula (szerk.): <i>Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis</i> . I–VII. Budapest, 1878–1920.                                |
| AOkI    | Kristó Gyula et al. (szerk.): <i>Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia, 1301–1387</i> . I–XL. Budapest–Szeged, 1990–2015. |
| BAV     | Biblioteca Apostolica Vaticana   |
| BnF     | Bibliothèque nationale de France   |
| BTOE    | Gárdonyi Albert – Kumorovitz L. Bernát (szerk.): <i>Budapest történetének okleveles emlékei</i> . I–III. Budapest, 1936–1987.  |
| CD      | Georgius Fejér (ed.): <i>Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis</i> . I–XI. Budae, 1829–1844.  |
| CDC     | Tadeus Smičiklas (ed.): <i>Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae</i> . I–XVII. Zagrabiae, 1904–1984.   |

- Csánki Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I–III., V. Budapest, 1890–1913. Repr. Budapest, 1985. (Fekete Nagy Antal: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* IV. kötet: *Trencsén vármegye*. Budapest, 1941.)
- DAI Bíborbanszületett Konstantin: *A birodalom kormányzása*. (Ford.: Moravcsik Gyula) Budapest, 1950.
- DF MNL OL, U szekció, Diplomatikai Fényképgyűjtemény
- DHA Georgius Györffy (ed.): *Diplomata Hungariae antiquissima accedunt epistolae et actae ad historiam Hungariae pertinentiam (ab anno 1000 usque ad annum 1196)*. I. Budapest, 1992.
- DL MNL OL, Q szekció, Diplomatikai Levéltár
- Docheiariou Nicolas Oikonomidès (ed.): *Actes de Docheiariou*. Paris, 1984.
- Engel: Arch Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. Budapest, 1996.
- Engel: Gen Engel Pál: *Középkori magyar genealógia*. Budapest, 2001. CD-ROM.
- Historia Salonitana Thomae archidiaconi Spalatensis / Archdeacon Thomas of Split: *Historia Salonitanorum atque Spalatinorum Pontificum / History of the Bishops of Salona and Split*. (Ed. Damir Karbić – Mirjana Mtičević-Sokol – James Ross Sweeney.) Budapest, 2006.
- HO Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső (szerk.): *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius*. I–VIII. Győr–Budapest, 1865–1891.
- Ivion Jacques Lefort – Nicolas Oikonomidès – Denise Papachryssanthou (ed.): *Actes d'Ivion*. I–III. Paris, 1985–1990.
- KMC I. Körmendi Tamás (szerk.): *Középkori magyar címereslevelek I. (1439–1503)*. Budapest, 2013.
- KMTL Kristó Gyula (főszerk.): *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*. Budapest, 1994.

|        |   |
|--------|---|
| Lavra  | Paul Lemerle et al. (ed.): <i>Actes de Lavra</i> . I–IV. Paris, 1970–1982.  |
| LCI    | Engelbert Kirschbaum – Wolfgang Braunfeld (ed.): <i>Lexikon der christlichen Ikonographie</i> . I–VIII. Roma–Freiburg–Basel–Wien, 1974.   |
| MGH    | Georg Heinrich Pertz et al. (ed.): <i>Monumenta Germaniae Historica</i> . Hannoverae, 1826–2014.  |
| MHH    | Áldásy Antal – Fejérpataky László (szerk.): <i>Monumenta Hungariae Heraldica. Magyar czimeres emlékek</i> . 1–3. füz. Budapest, 1901–1926.  |
| MMFH   | Lubomír E. Havlík et al. (ed.): <i>Magnae Moraviae Fontes Historici</i> . I–V. Brunae–Pragae, 1966–1971.  |
| MNL OL | Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára  |
| MREV   | Fraknói Vilmos (szerk.): <i>Monumenta Romana episcopatus Vespriensis</i> . I–IV. Budapest, 1896–1907.   |
| MTA    | Magyar Tudományos Akadémia  |
| RA     | Szentpétery Imre – Borsa Iván (szerk.): <i>Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica</i> . I–II. Budapest, 1923–1987.   |
| SAPPB  | Štátny archív Prešov – pobočka Bardejov / Az Eperjesi Állami Levéltár Bártfai Fiókleveletár   |
| SRH    | Emericus Szentpétery (ed.): <i>Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum</i> . I–II. Budapestini, 1937–1938. Repr. Szovák Kornél – Veszprémy László (szerk.). Budapest, 1999.                        |
| UGDS   | Franz Zimmermann – Carl Werner – Georg Müller – Gustav Gündisch – Herta Gündisch – Konrad Gündisch – Gernot Nussbacher (Hrsg.): <i>Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen</i> . I–VII. Hermannstadt–Bukarest, 1892–1991. |
| Zichy  | Nagy Imre – Nagy Iván – Véghely Dezső – Barabás Samu – Kammerer Ernő – Döry Ferenc – Lukács Pál (szerk.): <i>A zichi és vásónkeői gróf</i>  |

*Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. I–XII. Pest–Budapest, 1871–1931.*

ZsO

Mályusz Elemér – Borsa Iván – C. Tóth Norbert – Lakatos Bálint – Neumann Tibor (szerk.): *Zsigmondkori oklevéltár. I–XII. Budapest, 1951–2014.*

## *A prágai egyetem hallgatói Luxemburgi Zsigmond magyar királyi udvarában\**

---

### Bevezetés<sup>1</sup>

A prágai egyetem és a magyar királyi udvar kapcsolatrendszerét a 14. századra vonatkozva egy korábbi írásomban már részletesen tárgyaltam.<sup>2</sup> Jelen tanulmány a prágai egyetem egy későbbi, és – magyar szempontból – egyben utolsó periódusát mutatja be az 1420-as évekig, kihangsúlyozva a királyi udvarra gyakorolt hatását. A prágai egyetem Közép-Európa egyik legmeghatározóbb oktatási intézménye volt, mely jelentős befolyással bírt a térség politikai és vallási berendezkedésére is Csehországtól Moldváig, a Baltikumtól a Balkánig. Ezért szükségesnek tartom a komparatív vizsgálatokat a korabeli közép-európai udvarokkal. Ugyancsak érdemes összehasonlítani a prágai és a többi egyetem hallgatóinak udvari részvételét és tevékenységét.

Az egyetemet járt értelmiség kutatásánál fontos leszögezni, hogy mivel a prágai egyetem működését V. Márton pápa 1418-ban beszüntette,<sup>3</sup> így a tanult udvari értelmiségiek alatt azokat értem, akik az 1410-es évek végéig iratkoztak be valamely egyetemre. A sikeres összehasonlítás végett a többi egyetem beiratkozottjainál is a jelképes 1420-as évnél húztam meg a határt. A személyek egyetemhez kapcsolását az első beiratkozásukban határoztam meg, mivel ennek a tényezőnek különös jelentősége volt. Ha az illető a további tanulmányai során jelentős eredményt ért el – például dékán vagy rektor lett –, akkor ezt a tevékenységét tekintettem az uralkodó vagy az udvar számára figyelemre méltónak.

Az elemzésbe bevont udvari tisztségviselők körének meghatározásához Krzysztof Ożóg kutatásait vettem alapul. Ő a kúriai bíróságok és a kancellária személyzetét, a királyi tanácsosok, a káplánok, a gyóntatók, a prédikátorok és az orvosok csoportját, vala-

\* Készült az MTA–ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport támogatásával (213TKI738).

<sup>1</sup> Itt szeretném megköszönni Szende Katalinnak és C. Tóth Norbertnek, hogy hozzászólásaikkal és tanácsaikkal segítettek jelen tanulmány elkészültét. Köszönet illeti Mikó Gábort, hogy értékes megjegyzéseivel külső lektorként hozzájárult a tanulmány megszületéséhez.

<sup>2</sup> Haraszi Szabó Péter: A prágai egyetem 14. századi hallgatói és a királyi udvar kapcsolatrendszere. In: Gál Judit – Kádas István – Rózsa Márton – Tarján Eszter (szerk.): *Micae Mediaevales IV. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*. Budapest, 2015. 77–91.

<sup>3</sup> Michal Svatoš: The Studium Generale 1347/8–1419. In: Ivana Čornejová – Michal Svatoš – Petr Svobodný (ed.): *A History of Charles University*. Prague, 2001. 88.

mint a királyi gyermekek nevelőit vizsgálta ebben a témában.<sup>4</sup> Célszerű azonban idevonni a követi megbízásokat teljesítő személyeket is, ahogy az udvari ifjak, a lovagok és a familiárisok csoportját is. De az ő életpályájukat is csak a király 1437. évben bekövetkezett haláláig követem, így elsősorban arra koncentráltam, hogy Zsigmond király idején mire tartották alkalmasnak és érdemesnek őket. Mindebből kirajzolódhat, hogy az uralkodó és környezete mennyire tarthatta fontosnak a deákműveltségen túlmutató képzettséget, s azon belül is a prágai tanulmányokat.

### Az 1420-ig beiratkozott tanult értelmiségiek Zsigmond király udvarában

Az imént felvázoltak értelmében 44 egyetemet járt személyt lehet kimutatni a magyar udvarban, akik 1420-ig iratkoztak be valamely *universitas*ra. Ebből a 44 személyből 17 képezte magát Prágában, közülük 15-en jutottak udvari tisztséghez vagy szolgáltak az udvarban. Ide kell számítani azonban két további személyt: Csapi Lászlót és Hohenlohe Györgyöt. Csapi bár Krakkóban kezdte tanulmányait,<sup>5</sup> már a legalacsonyabb grádusokra is a prágai egyetemen tett szert.<sup>6</sup> A német Hohenlohe György, dacára annak, hogy Bécsben kezdte meg egyetemi pályafutását, a prágai jogi egyetem rektorává választották.<sup>7</sup> Ily módon 17 fő szerzett udvari tisztséget a prágai *alma mater* tanítványai és professzorai közül.

Eddigi ismereteink szerint a bécsi egyetem 12 fővel áll a képzeletbeli ranglista második helyén, míg szorosan mögötte a tanulmányaikat Itáliában kezdők következnek 9 fővel. A krakkói egyetem, amelynek tevékenysége épp csak megindult 1400 körül, 5 fővel képviselteti magát. Egy személyről, Szirmai Antal királyi orvosról és követőről nem tudjuk, hol kezdhette tanulmányait. Rajtuk kívül be kell vonni a kutatásba azokat a külföldi személyeket is, akik bár nem a hazai peregrinációt képviselik, de munkásságuk és életük egy-egy jelentősebb szakasza Magyarországhoz kapcsolta őket. Összesen 13 ilyen személyt találunk, akik közül 5 Prágában, 4-4 Bécsben, illetve Itáliában, míg 2 Krakkóban tanult.

Ahogy láthattuk, a prágai egyetem az udvar számára fontos utánpótlást biztosított az értelmiségiek terén. A prágai diákok udvari szerepvállalása – legyenek akár hazaiak,

<sup>4</sup> Krzysztof Ożóg: University Masters at the Royal Court of Hedwig of Anjou and Wladyslaw Jagiello. In: Piotr Górecki – Nancy van Deusen (ed.): *Central and Eastern Europe in the Middle Ages. A Cultural History. Essays in Honour of Paul W. Knoll*. London, 2009. 147.

<sup>5</sup> Adam Chmiel – Żegota Pauli – Bolesław Ulanowski – Karol Lewicki (ed.): *Album studiosorum universitatis Cracoviensis ab anno 1400 ad annum 1489 I*. Cracoviae, 1887. 25.

<sup>6</sup> Johannes Nepomuk Gerzabek (ed.): *Liber Decanorum Philosophicae Universitatis Pragensis ab anno 1367 usque ad annum 1585. E Codice membranaceo illius Aetatis nunc primum luce donatum*. I–II. Pragae, 1830–1832. I. 406., 408.

<sup>7</sup> Josef Triška (ed.): *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity, 1348–1409*. Praha, 1981. 118.

vagy külföldről a magyar udvarba kerültek –, az egyetemet járt személyek esetében eléri, vagy megközelíti a 40%-ot. Az udvar mentalitásával, kulturális sokszínűségével mintá lehetett a tanulni vágyó fiatalok előtt, ahogyan azt az Anjou-korra vonatkozóan is felvettem korábban.<sup>8</sup> A Zsigmond-korban is megfigyelhető a prágai diákok nagy száma, az udvar teljes összetételére vonatkozóan is. Peter Moraw állítása szerint az egyetemi tanulmányok és a fokozatszerzés fontos fegyvertény lehetett annak a kezében, aki feljebb szeretett volna jutni a „hivatali” ranglétrán.<sup>9</sup> Miután ez az időszak egybeesik az egyetem hanyatlásának idejével, így a hallgatói létszám ingadozása és az udvari szereplés egyetemenkénti összehasonlítása által meg lehet vizsgálni ezt a kijelentést. A peregrinosokat patronáló mecénás segítségével – a rendkívül szerencsések esetében ez az uralkodó lehetett – lehetőség adódott tanultságuk és hasznosságuk demonstrálására. Prága Nagy Lajos és Mária idején igen vonzó célpont volt. Ráadásul az egyetem céljai között szerepelt, hogy tanácsadókat neveljen az uralkodónak,<sup>10</sup> elsősorban IV. Károlynak, de mint látni fogjuk, ez a tendencia nem csak a cseh uralkodó esetében figyelhető meg. Ezenfelül IV. Károly nemcsak Csehország számára alapította univerzitását, de a Birodalom és a környező fejedelemségek hallgatói részére is.<sup>11</sup> Mindezek alapján fontos feltenni a kérdést, hogy miként értek be Zsigmond király idejére azoknak a személyeknek az elképzelései és ambíciói, akik a prágai egyetemet választották ifjú korukban.

### A hallgatói létszám és az udvari szolgálat

A prágai egyetem 14. század végi, 15. század eleji szerepének a meghatározásánál fontos megfigyelni, hogy az udvarba bekerült személyek milyen időbeli eloszlásban tanultak az egyetemen. Ez a kérdés azért lényeges, mert az 1409. évi Kutna Hora-i dekrétumok felborították az egyetem belső rendjét. A dekrétumokban IV. Vencel a cseh akadémiai nemzetnek (melybe a magyarok is tartoztak) több beleszólást engedett az egyetem belső ügyeibe a többi három nációval szemben, ami a német és más külföldi diákok elvándorlásához vezetett. A magyar hallgatók számára ez akár kedvező is lehetett volna, ám hiába voltak a privilegizált cseh náció tagjai, létszámuk mégis látványosan apadni kezdett 1409 után. Ebben közrejátszhatott, hogy mindennek ellenére ők is külföldiek voltak. Nagy részük a dél-német hallgatókkal együtt Bécsbe ment tanulni a dekrétumok kiadása és vizsgáik letétele után.<sup>12</sup>

<sup>8</sup> Haraszti Sz. P.: A prágai egyetem, 90–91.

<sup>9</sup> Peter Moraw: Carreers of Graduates. In: Uő (ed.): *Gesammelte Beiträge zur deutschen und europäischen Universitätsgeschichte. Strukturen – Personen – Entwicklungen*. Leiden–Boston, 2008. 403.

<sup>10</sup> Hermenegild Jirecek (ed.): *Codex Iuris Bohemici*. I–IV. Praha, 1867–1883. II/3. 255. Vö.: Székely György: A pécsi és óbudai egyetem alapítása a Közép-európai egyetemlétesítések összefüggéseiben. In: *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* (1967). Pécs, 1968. 155.

<sup>11</sup> Jirecek, H.: *Codex Iuris Bohemici*, II/3. 255.

<sup>12</sup> Martin Nodl: *Dekret Kutnohorský*. Praha, 2010. 271.



A fennmaradt egyetemi iratok alapján Prágában a magyar hallgatói létszám az 1380-as évek közepén tetőzött, majd a hazai belpolitikai viszonyoknak megfelelően csökkenni kezdett, s az 1390-es években már csupán a fele volt a korábbi évtized létszámának. Az 1400-as évekbe a létszám ismét növekedett, és megközelítette a 30 évvel korábbi szintet, amely a magyar belpolitikai konszolidációra utal. Ez a folyamat szakadt meg végleg 1409-ben. Látványosan 1412 körül kezdett megmutatkozni a létszámcsökkenés, s bár minden évben volt vizsgára bocsátott hallgató, ez általában csak egy-két főt jelentett. Bécs és Krakkó egyetemei (bár elsősorban Bécs) ezzel szemben 1409 körül markáns növekedést mutattak a hallgatói létszám tekintetében. Bécs esetében ez azt jelenti, hogy – Tüskés Anna kutatásai alapján – 1409-ig mintegy 800, 1409-1420 között pedig nagyjából 600 magyarországi hallgató iratkozott be a Habsburg hercegek egyetemére.<sup>13</sup> Más szóval, 1409–1420 között közel ugyanannyi magyarországi hallgató iratkozott be a bécsi egyetemre, mint az azt megelőző majd fél évszázad során, ami látványos emelkedés. A Kutna Hora-i dekrétum kiadása fordulóponthoz vezetett Közép-Európa egyetemtörténetében, ami jól tükröződik az udvari szolgálatnál is.

A tizenhét Prágához köthető udvari személy közül csupán egy iratkozott be az egyetemre 1409 után. Ez a tény arra utal, hogy a prágai egyetem a zökkenők ellenére stabilan tudott működni 1409-ig. A magyar hallgatók nagy létszámban kereshették fel ezt az egyetemet, s közülük többen kerültek be a királyi udvarba is. A bécsi egyetemről ezzel szemben 1409 előtt hat, míg 1409 után négy fő került be Zsigmond király udvarába. Ez az imént említett nagy létszám dacára meglepően alacsony szám.

A királyi szolgálat szempontjából az eltérés hatalmas volt a prágai és a bécsi egyetem udvarba bejutott hallgatói között, elsősorban a felsőbb vezetésben. A prágai egyetem három titkos kancellárt, két-két titkos alkancellárt, királyi tanácsost, speciális királyi káplánt és királyi orvost, egy királyi kápolnaispánt, továbbá megyésispánt, királyi követet, udvari lovagot és kúriai jegyzőt adott az udvarnak. Bécsből ezzel szemben csak két kancelláriai, három kúriai jegyző, illetve egy-egy speciális királyi káplán, királyi káplán, királyi orvos, királyi tanácsos, udvari lovag és királyi követ került ki.<sup>14</sup> A tizenkettedik, Csetneki László annyiban lóg ki a sorból, hogy ő 1416-ban, esztergomszentgyörgyi préposti minőségében Albert osztrák herceg káplánjaként tűnik fel,

<sup>13</sup> Tüskés Anna: *Magyarországi diákok a bécsi egyetemen 1365–1526*. Budapest, 2008. 45–107.; Vö.: Schrauf Károly: *Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen*. Budapest, 1892. 1–50.

<sup>14</sup> Cudar Benedek: Willy Szaivert – Franz Gall – Kurt Mühlberger (ed.): *Die Matrikel der Universität Wien*. I–VIII. Wien–Köln–Graz–Weimar, 1956–2014. I. 14.; Bodonyi Gál fia Domokos: Uo. 36.; Agmándi Kecseti Péter: Uo. 92.; Haraszi Tapán Kelemen: Uo. 103.; Sebesi Imre: Uo. 92.; Csajági Balázs: Uo. 115.; Vági Miklós: Uo. 103.; Novai Péter: Uo. 113.; Lépes György: Uo. 45.; Csetneki László: Bónis György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Budapest, 1972. 147.; Hammelburgi János: Körmendy Kinga: *Studentes extra regnum, 1183–1543*. Budapest, 2007. 187., és C. Tóth Norbert: *Az esztergomi székeskáptalan a 15. században. I. rész. A kanonoki testület és az egyetemjárás*. Budapest, 2015. 95., 110.; Gelderni Sluter Lambert: Mátyusz Elemér: *Zsigmond király uralma Magyarországon*. Budapest, 1984. 224.

majd 1430-ban Borbála királyné alkalmazza kancellárjaként.<sup>15</sup> Egyértelmű, hogy az alsóbb szintű tisztségek kiválasztásával – mint a jegyzői kar összeállítása – az uralkodó nem foglalkozott, azt meghagyta az egyes kúriai vagy kancelláriai irodák vezetőinek, s elsősorban saját káplánjai és követei kinevezésébe szánt bele aktívan. Mindehhez hozzá kell tennünk, hogy Cudar Benedeknek az udvari lovag titulus eléréséhez sem szükségeltetett semmilyen egyetemi képzettség, csupán társadalmi rang vagy katonai képességek, így az ő esetében az egyetem semmilyen szerepet nem játszott udvarba kerülésénél.<sup>16</sup> A 12 említett bécsi hallgató közül tehát hatnak, az udvari lovag Cudaron kívül a notariusoknak (Novai Péter,<sup>17</sup> Sebesi Imre,<sup>18</sup> Csajági Balázs, Vági Miklós és Haraszi Tapán Kelemen) a tanulmányai irrelevánsak udvarba kerülésükben a király szemszögéből.

A prágaiak közül a többség viszont igen fontos pozíciókat tudhatott a magáénak. Így a titkos kancellári, kápolnaispáni, tanácsosi pozíciók elnyerésében a királynak volt döntő szava, de ugyanez elmondható a királyi káplánok kinevezéséről is. Másrészt hasonlóan a Bécsnél elmondottakhoz, a prágai egyetemi tanulmányok nem valószínű, hogy perdöntőek lettek volna Csitári Lőrinc esetében, hogy bekerüljön a kúria jegyzői közé,<sup>19</sup> sem Scharfenecki Frigyesnél, hogy udvari lovaggá váljék,<sup>20</sup> még kevésbé az ifjabb Stibornak, hogy megyésispáni, kapitányi tisztséghez jusson.<sup>21</sup> Ezeknek az embereknek a személyes kapcsolatok sokkal fontosabbak lehettek az előrejutásban, mint egyetemi karrierjük. Ám a többiek az egyetemi tanulmányaik akár előnyhöz is juttathatták, s így tanultságuk és képzettségük, kapcsolataikon túl legalább ugyanakkora súllyal eshetett a latba. Ezt az érintettek életpályájából lehet leszűrni.

A Prágában végeztek udvarba kerülésük előtti státusza nem feltétlenül volt olyan kimagasló, hogy az uralkodó figyelmét magára vonhatta volna. Ez alól például a külföldi származású Albicus, IV. Vencel orvosa jelentette a kivételt (aki korábban prágai érsek is volt), amikor Csehországot elhagyva Magyarországra érkezett,<sup>22</sup> vagy Gewicz Ferenc, aki IV. Vencel birodalmi kancelláriai ítélmestere is volt, s aki Zsig-

<sup>15</sup> Bónis Gy.: *A jogtudó*, 147.; Vö.: C. Tóth Norbert: *A székes- és társaskáptalanok prépostjainak archontológiája 1387–1437*. Budapest, 2013. 78.

<sup>16</sup> Schrauf K.: *Magyarországi*, 5.

<sup>17</sup> Schrauf K.: *Magyarországi*, 44.; Bónis Gy.: *A jogtudó*, 151.

<sup>18</sup> Schrauf K.: *Magyarországi*, 34., 168., 315.; Bónis Gy.: *A jogtudó*, 111.; Sebesi ugyanakkor komoly egyházi karriert futott be a későbbiekben. C. Tóth N.: *A székes- és társaskáptalanok*, 48.

<sup>19</sup> Gerzabek, J. N.: *Liber Decanorum*, I. 416.; C. Tóth N.: *Az esztergomi székeskáptalan*, I. 129.

<sup>20</sup> Johannes Spurny (ed.): *Album seu Matricula Facultatis Juridicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1372 ad annum 1418 E Codice membranaceo illius Aetatis nunc primum luce donatum, pleneque nominum indice auctum: Codex diplomaticus Universitatis eiusdem: originem, incrementa, privilegia, iura, benefica... cui item personarum rerumque index, atque... imagines exhibentes subnecuntur*. Pragae, 1834. 65.; DF 200 390.

<sup>21</sup> Gerzabek, J. N.: *Liber Decanorum*, I. 358., 365.; Engel: *Arch II*. 218.

<sup>22</sup> Triška, J.: *Životopisný*, 21.; Daniela Dvořáková: *A lovag és királya. Stiborici Stibor és Luxemburgi Zsigmond*. Pozsony, 2009. 193–195.

mond alatt is ezt a tisztelet látta el, esztergomi nagyprépostként.<sup>23</sup> A magyarok közül Upori István titeli préposti javadalma – vagyis, mint királyi alapítású egyház előljárója – lehetett elég magas pozíció ahhoz, hogy a király közelébe férközhessen, s a titkos kancellárságra emelkedjen. A többiek viszont alacsonyabb, szerényebb javadalmak vagy világi tisztségek birtokosai voltak. Alcsebi Miklós gömöri főesperesből lett kápolnaispán,<sup>24</sup> Uski János pedig prágai egyházmegyei klerikusból a király egyik belső tanácsadója.<sup>25</sup> Perényi Imre karrierje is leginkább az 1380-as évek végén kezdett felfelé ívelni, amikor Diósgyőr várnagyi tisztségét kapta a királytól.<sup>26</sup> Makrai Benedek a börtönből küzdötte fel magát az udvarba,<sup>27</sup> míg Csapi László is egyszerű nádori jegyzőként kezdte pályafutását, melyet alkancellárként és királyi tanácsosként fejezett be.<sup>28</sup>

Az alacsony tisztségek és egyházi javadalmak dacára ezek a személyek magasra jutottak a ranglétrán, ami arra enged következtetni, hogy egyetemi tanulmányaik, s azon belül is a prágai tanulmányok magasabb posztokra tették alkalmassá őket, szemben más közép-európai egyetemek hallgatóival. Ennek alátámasztására azonban legalább részben ismerni kell a hallgatók kapcsolatrendszerét is, hogy a személyi tényezőket és a kapcsolati tőkét se zárjuk ki a kutatásból.

### Kapcsolati tőke, egyetemi karrier

Az első ilyen kapocs természetesen a családi kötelék volt. Elsősorban az ifjabb Stibor esetében áll fenn ez a lehetőség. Csitári Lőrincnél is a legvalószínűbb, hogy nagybátyja, Kóvári Pál nádori ítélmester vitte be unokaöccsét a nádori irodába jegyzőnek.<sup>29</sup>

A következő lényeges tényezőket a familiaritás, és az egyházi kapcsolatok jelentették. Ily módon kerülhetett a király közelébe Esztergomi János vagy Pöstyéni Tamás,<sup>30</sup> akiknél a közvetítő szerepet Kanizsai János esztergomi érsek játszhatta. János esztergomi

<sup>23</sup> Ivan Hlaváček: *Das Urkunden und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.) 1376–1419*. Stuttgart, 1970. 203–207.; C. Tóth N.: *A székes- és társaskáptalanok*, 38.; C. Tóth N.: *Az esztergomi székeskáptalan*, I. 114.; Vö.: C. Tóth Norbert: *Az esztergomi érseki székhely üresedése 1418–1423 között*. *Századok*, 137 (2003) 4. 888–889.; Triška, J.: *Životopisný* 104.; Vö.: Moraw, P.: *Gelehrte*, 487.

<sup>24</sup> Engel: *Arch* I. 91., II. 10.; C. Tóth N.: *Az esztergomi székeskáptalan*, I. 95.

<sup>25</sup> Bónis Gy.: *A jogtudó*, 96–97.

<sup>26</sup> Engel: *Arch* I. 302. Másrészt az ő udvarba kerülésében szerepe lehetett apjának, Péternek, aki Zsigmond egyik legelkötelezettebb híve volt, ám még ő is érdemesnek tartotta fia külföldi taníttatását.

<sup>27</sup> Bónis Gy.: *A jogtudó*, 116–117.

<sup>28</sup> ZsO V. 267., 1845. sz.

<sup>29</sup> Bónis Gy.: *A jogtudó*, 203.; ZsO I. 415. sz.

<sup>30</sup> Pöstyéni 1408-ban Babócsai Gergely királyi kápolnaispánnal együtt járta be az esztergomi egyházmegyéjét, mint *visitor* az érsek megbízásából, s erről jelentett a királynak. C. Tóth Norbert: *Az esztergom-szentistváni prépostság második vizitációja. Egyháztörténeti Szemle*, 15 (2014) 1., 11.

vikáriusból (1404–1410) lett birodalmi alkancellár,<sup>31</sup> amikor ura a birodalmi kancellárságot is elnyerte az uralkodótól 1411-ben, míg Pöstyéni honti főesperesként<sup>32</sup> látott el követi szolgálatot nyugaton. Alcsebi Miklósnál felmerülhet, hogy Nevnai Treutel Miklós tárnokmester familiárisa volt, hiszen alatta volt altárnokmester 1402-ben.<sup>33</sup> De az ugyanerről szóló oklevélből tudjuk, hogy Alcsebi már ekkor is királyi kápolnaispán volt, továbbá legalább egy éve gömöri főesperes is.<sup>34</sup> Ez a főesperesség C. Tóth Norbert szerint az egyik legtekintélyesebb volt az esztergomi egyházmegyében.<sup>35</sup> A káptalanban a sasvári és a barsi lehetett a legcsekélyebb értékű főesperesség, s ha valakinek sikerült oszloposkanonokságra emelkednie, akkor több, mint valószínű, hogy pályáját e két főesperesség valamelyikében kezdte,<sup>36</sup> vagyis Alcsebi esetében már, mint második vagy harmadik lépcsőfokkal számolhatunk a gömöri *archidiaconatus*sál. Ez esetben sokkal valószínűbb, hogy nála is Kanizsai érsek játszotta a patrónus szerepét, s általa került Treutel tárnokmester és a király közelébe is. Ez már csak azért is felvethető, mert a királyi kápolna ispánjaként szintén az érsek fennhatósága alá tartozott.<sup>37</sup>

A harmadik csoportba azok tartoznak, akik feltehetően csakis egyetemi tanulmányaiknak és az egyetemen szerzett kapcsolataiknak köszönhették előrejutásukat. Upori Alcsebihez hasonlóan szintén zempléni nemes volt.<sup>38</sup> Titkos kancellári kinevezésében szerepet játszott – tanultsága mellett –, hogy már eleve egy királyi egyház, a titeli prépostság élén állt.<sup>39</sup> Egyetemi tanulmányai hasznot hoztak Scharfenecki Frigyesnek is. Apjával és bátyjával együtt jött Magyarországra, s előbb Nagy Lajost, majd Zsigmondot szolgálták. Apja valószínűleg közbenjárt fiai érdekében, ám a klerikus Frigyes esetében mást is felhozhatunk. 1376-ban Goblin erdélyi püspök járt ki Frigyesnek egy speyeri kanonoki stallumot a pápánál, mint hű útítársának.<sup>40</sup> Goblin annak a Leó nagycsúri plébá-

<sup>31</sup> Mályusz Elemér: Zsigmond király központosítási törekvései Magyarországon. *Történelmi Szemle*, 3 (1960) 2–3. 178.; C. Tóth N.: *A székes- és társaskáptalanok*, 40.

<sup>32</sup> Karrierjét valószínűleg sasvári főesperesként kezdte. ZsO II. 6650. sz.; Vö.: C. Tóth N.: *Az esztergomi székeskáptalan*, I. 100.

<sup>33</sup> ZsO II. 1945. sz.

<sup>34</sup> C. Tóth N.: *Az esztergomi székeskáptalan*, I. 95.

<sup>35</sup> C. Tóth N.: *Az esztergomi székeskáptalan*, I. 116.

<sup>36</sup> Uo.

<sup>37</sup> Kumorovitz L. Bernát: A budai várkápolna és a Szent Zsigmond prépostság történetéhez. *Tanulmányok Budapest Múltjából*, 15 (1963) 125.

<sup>38</sup> Benedek Gyula – Zádorné Zsoldos Márta (szerk.): *Jász-Nagykun-Szolnok megyei oklevelek 1075–1526*. Szolnok, 1998. 3.; ZsO I. 5285. sz., VIII. 3177. sz.

<sup>39</sup> Várad i éneklőkanonok 1394-ig, 1390-ben a titeli társaskáptalan prépostja is. Elődje, Kápolnai Mihály 1389. márciusában lemondott. C. Tóth N.: *A székes- és társaskáptalanok*, 64.; Vö.: Bunyitay Vince: *A várad i püspökség története alapításától a jelenkorig*. I–IV. Nagyvárad, 1883. II. 108–109. 1374-ben kapott várad i kanonokságot a pápától, de Bunyitay szerint csak 1384-től lett éneklőkanonok (aki ekkor Pármai Antal szentszéki követ jegyzője is volt). Ám egy Istvánt már 1376-tól is említenek a káptalan kiadványai. Vö.: DL 6371., DF 27 281., DL 5184., DL 6920. 1379-ben, 1383-ban és 1384-ben viszont másokat neveznek várad i cantornak. DL 77 726., DL 98 648., DL 36 618. 1386-ban aztán ismét István a cantor. DF 254 810.

<sup>40</sup> UGDS II. 445. sz.; Temesváry János: *Erdély középkori püspökei*. Kolozsvár, 1922. 205.

nosnak volt a testvére, aki néhány év eltéréssel iratkozhatott be a prágai jogi egyetemre, ahol Frigyes is tanult.<sup>41</sup> Leó és a prágai egyetem lehetett tehát a kapocs a királyi udvar és Frigyes között. Scharfenecki 1398. április 13-a előtt szebeni prépost volt, ám otthagya egyházi hivatását és megnősült.<sup>42</sup> Ez év októberében pedig elfogadta a rajnai palotagróf ajánlatát a pohárnokmesteri hűbérre,<sup>43</sup> de 1404-ben már Zsigmond király lovagjaként említik.

Késmárki Györgynél is a közvetlen kapcsolatot lehet felvetni a királlyal. 1406-ban, a szepesi káptalan több más kanonokjával együtt felkereste a Lőcsén tartózkodó uralkodót, hogy kifejezzék, nehezményezik, amiért több olyan javadalmas van a káptalanban, akik csak a jövedelmet húzzák, de nem tartózkodnak az egyházban, s kérték a király közbenjárását az ügyben.<sup>44</sup> A követség tagjai közül egyedül Késmárki esetében tudunk egyetemi tanulmányokról. A tanult klerikus felkelthette a király érdeklődését, mivel éppen az egyházi javadalmak odaítélése miatt volt feszült a viszony a pápa és a király között. Talán nem véletlen, hogy Csebi Orosz Miklós – Perényi Imre alkancellárjának – 1409 körüli távozása után Késmárki lett a titkos kancellária tényleges irányítója.<sup>45</sup> Bár közelebbit egyelőre nem tudunk, mindenesetre érdekes, hogy Perényi 1418. évi halála után Késmárki eltűnik a király közvetlen közeléből.<sup>46</sup>

Többé-kevésbé tehát közrejátszhatott az egyetem az előmenetelben Upori és Perényi esetében, s felvethető Kanizsai érsek szerepe is több hallgató előmenetelében (például Pöstyéni, Esztergomi és talán Alcsebi), akiknél azonban egyetemi tanulmányaik sem elhanyagolható tényezők politikai kapcsolataik mellett. A többiek esetében, mint Késmárki, Makrai vagy Csapi (Alcsebi ide is sorolható akár) azonban a tanultság az egyik legfontosabb tényező lehetett, mely kiemelte őket a többi ember közül. Ugyanez a helyzet Uski János, Wrede János, Albicus, Clostein Simon vagy Hohenlohe György esetében. Wrede speciális királyi káplán, s az óbudai egyetem tanára volt óbudai olvasókanonokként,<sup>47</sup> ahogy feltehetően Clostein is, bár erről megoszlanak a véle-

<sup>41</sup> Spurny, J.: *Album seu matricula*, 31.

<sup>42</sup> C. Tóth N.: *A székes- és társaskáptalanok*, 60.

<sup>43</sup> Adolf Koch – Jakob Wille – Lambert Graf von Oberndorf (ed.): *Regesten der Pfalzgrafen am Rhein 1214–1508*. I–II. Innsbruck, 1894–1919. I. 5929.

<sup>44</sup> ZsO II. 5154. sz.; Engel Pál – C. Tóth Norbert (szerk.): *Itineraria regum et reginarum (1382–1438)*. Budapest, 2005. 86.

<sup>45</sup> Életére összefoglalóan lásd C. Tóth Norbert: A győri nagy- és kisprépostok a Zsigmond-korban. In: Nemes Gábor – Vajk Ádám (szerk.): *In labore fructus. Jubileumi tanulmányok Győregyházmegye történetéből*. Győr, 2011. 408–409.

<sup>46</sup> Noha Perényi 1384-ben, Késmárki pedig 1393-ban tűnt fel Prágában. Késmárkit először 1411. január 12-én említik alkancellárként. ZsO III. 25. Vö.: Novák Ádám: Sasember fiai. Egy főúri család és familiája Luxemburgi Zsigmond kíséretében. In: Bárány Attila – Pósnán László (szerk.): *Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris. Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából*. Debrecen, 2014. 385.

<sup>47</sup> Mályusz Elemér: Középkori egyházi értelmiségünk alapjaihoz: a budai egyetem történetéhez. In: Székely György (szerk.): *Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest, 1984. 18–19. Habár erre csupán abból lehet következtetni, hogy óbudai olvasókanonok volt, amely tisztségnek azonban hagyományosan jelentős befolyása volt az oktatásra.

mények.<sup>48</sup> Megjegyzendő, hogy Clostein Demkó Kálmán szerint királyi orvos is volt.<sup>49</sup> Albicus, miután Csehországból távoznia kellett, Zsigmond udvari orvosainak számát gyarapította, míg Hohenlohe nemcsak birodalmi kancellárként képviselte a császár érdekeit Kanizsai halálát követően, de egyúttal az esztergomi érsekség kormányzója, s a király tanácsosa is lett.<sup>50</sup> Hohenlohe Habsburg III. Albert kancelláriája éléről került Zsigmond környezetébe.<sup>51</sup>

Az egyetemi tanulmányok és a tanári tevékenység tehát jelentős tényező lehetett ezeknek az embereknek a karrierje szempontjából, még ha egyik-másik esetben közvetítőre is volt szükség előmenetelük során. Nemcsak az udvarba bekerült egykori diákok egyetemi háttere vagy az elért tisztségek szempontjából vannak azonban kirívó különbségek, hanem a képzettség tekintetében is.

A prágai egyetem hallgatói közül 17 került be tehát az udvarba, s közülük 16 egyetemi grádusra is szert tett.<sup>52</sup> Ez majdnem 100 százalékos arány, ami a bécsi 41 százalékhoz képest igen magas. A krakkói egyetemről öt fő került be Zsigmond udvarába, és az ő esetükben 100 százalék a fokozatszerzési arány. Josef Triška Perényi Imre esetében is feltételezi a fokozatszerzést (amelyre ugyan a forrás nem utal egyértelműen, de ha Perényi valóban szerzett fokozatot, akkor a prágaiak esetében is 100 százalék a graduáltak aránya).<sup>53</sup> Prágából az udvarba bekerültek közül Makrai Benedek, Alcsebi Miklós és Albicus volt az, aki magasabb fokozatot szerzett egy másik egyetemen: Makrai a mindkét jog doktora, Alcsebi az *artes magistere*, Albicus pedig a kánonjog doktora címet. Vagyis a fokozatot szerzetteknek egyrészt igen jó esélyeik voltak bekerülni a magasabb körökbe, másfelől ez alátámasztja Peter Moraw állítását is, mely szerint az egyetemjárás, s különösen a fokozatszerzés jelentős tényező volt az előrejutás során.<sup>54</sup>

Bécsben öten szereztek diplomát az udvarba bekerültek közül.<sup>55</sup> Ez nem csak a hallgatók képzettségéről és felkészültségéről, hanem az egyetemek, s ezen keresztül a hallgatók közötti különbségekről is sokat elárul. Bécs olcsóbb egyetem volt a régióban, mint

<sup>48</sup> Leslie S. Domonkos: The History of the Sigismundean Foundation at the University of Obuda. In: Uő – Robert J. Schneider (ed.): *Studium Generale. Studies offered to Astrik Ladislav Gabriel*. Notre Dame, 1967. 26.

<sup>49</sup> Demkó Kálmán: *A magyar orvosi rend története, tekintettel a gyógyászati intézmények fejlődésére Magyarországon a XVIII. század végéig*. Lőcse, 1894. 143.; N. Tahin Emma: Orvosok a Zsigmond-kori Magyarországi városaiban. In: Draskóczy István – Jancsó Éva (szerk.): *Studia professoris–professor studiorum. Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára*. Budapest, 2005. 352.

<sup>50</sup> Mályusz E.: *Zsigmond király uralma*, 62.; C. Tóth N.: Az esztergomi érseki, 889–892.

<sup>51</sup> Christian Lackner: *Hof und Herrschaft: Rat, Kanzlei und Regierung der österreichischen Herzöge (1365–1406)*. Wien, 2002. 308.

<sup>52</sup> Ld. a Függelék.

<sup>53</sup> Triška, J.: *Životopisný*, 98.

<sup>54</sup> A prágaiak között találunk hét *baccalaureus artiumot*, egy *magister artiumot*, három *licentiatum artiumot*, egy jogi *baccalaureust*, egy orvostudományi *baccalaureust*, egy orvosdoktor (s egyben kánonjogi *licentiatust*) és egy *doctor decretorumot*.

<sup>55</sup> Bécsben egy szabad művészeti *baccalaureust* és egy *magistert*, egy *artium professort*, egy jogi *baccalaureust* és egy teológiai doktort találunk.



Prága vagy Krakkó,<sup>56</sup> s ennek megfelelően a hallgatói döntő többsége is a polgárság vagy a kismemesség soraiból került ki. Ez viszont azt is előrevetíti, hogy kevesebbeknek adott meg még a bécsi miliőben is, hogy tanulmányaikat befejezzék, esetleg magasabb fakultáson folytassák, az eleve szerényebb anyagi lehetőségeik miatt. Prága esetében, bár szinte csak a fokozatszerzésekre vannak adataink, mégis, a 15. századtól kezd csökkenni a nemesi jelenlét. A 17 vizsgált személyből 12-en a nemességhez tartoztak (a bécsiek közül hatan), hárman a polgársághoz, két személy (Wrede és Clostein) esetében pedig nehéz megítélni a származásukat. A prágai egyetem a Kutna Hora-i dekrétumokig a magyar nemesség felsőfokú oktatásának egyik legjelentősebb első állomása lehetett. Vagyis egy tanulmányait Prágában végző személynek jobb esélyei voltak bekerülni az udvarba, mint bécsi társaiknak, hiszen végzettség (fokozatszerzés) szempontjából is jelentősen jobb mutatókkal rendelkeztek az itteni hallgatók. A létszám, a képzettség, a tisztségviselés, és a társadalmi státusz szempontjából több esetben a prágai diákok kiemelkedtek társaik közül. De mi a helyzet a király közvetlen szolgálatával, mindenek előtt a korszak egyik legnagyobb horderejű eseményén, a konstanzi zsinaton?

### Királyi kíséret, diplomáciai szolgálat a konstanzi zsinaton (1414–1418)

Az uralkodók, így Zsigmond is, főként a diplomáciában alkalmazták a tanult jogászokat,<sup>57</sup> de általában véve a tanult értelmiségieket is. Jogi szempontból a legképzettebbek minden bizonnyal Bologna és Padova tanulói voltak, mint például Andrea Gualdo de Benzi vagy Ottobonus de Bellonis, akiket Zsigmond szívesen küldött érdekei védelmére külföldre. Rajtuk kívül azonban a király más megbízható híveit is alkalmazta, még ha nem is egy-egy delegáció vezetőiként. Közülük is kiemelkedtek a prágai végzettségűek. A konstanzi zsinat kezdetéig a 17 prágaiból 13-an álltak a király szolgálatában, közülük szinte valamennyien, 11-en meg is fordultak a zsinaton, többen pedig Zsigmond belső tanácsadói köréhez tartoztak.

1413. október 31-én, a comói egyházmegyében található Viggiuban találkoztak egymással Zsigmond király és XXIII. János ellenpápa (1410–1415) követei, hogy a zsinat helyét kiválasszák. A király részéről hatan vettek részt a tanácskozásokon, akik között öt tanult értelmiségi volt, közülük pedig négyen a prágai egyetem egykori növendékei voltak.<sup>58</sup> Ahogy a későbbiekből kitűnik, mind a négyen fontos személyiségek voltak ezekben az években. De kik kísérték el az uralkodót nyugat-európai körútjára és milyen feladatokat láttak el a király szolgálatában?

A prágaiak közül ketten nagy valószínűséggel csupán saját ügyeiket intézve jártak Konstanzban. Egyikük, Upori István erdélyi püspök 1418. április 27-én kérte a pápát Kons-

<sup>56</sup> Haraszi Sz. P.: A prágai egyetem, 84., Vö.: František Šmahel: *Pražské universitní studentstvo v předrevolučním období 1399–1419*. Praha, 1967. 39–40.

<sup>57</sup> Bónis Gy.: *A jogtudó*, 119.

<sup>58</sup> Késmárki György, Uski János, Makrai Benedek és Esztergomi János. Ld. ZsO V. 1238. sz.

tanzban, hogy engedélyezzen az általa alapított gyulafehérvári szegényház Szentlélek egyházának búcsút.<sup>59</sup> István püspök ekkorra már kieshetett a belső körből, mert bár családja továbbra is élvezte a király bizalmát,<sup>60</sup> de miután maga a püspök kompromittálódott a nápolyi párt felkelésében,<sup>61</sup> fontosabb feladatokat nem kapott többé Zsigmondtól. A másik ilyen személy az ifjabb Stibor volt. Bevonulásáról Konstanzba a korszakban is megemlékeztek.<sup>62</sup> Konstanzban különféle kedvezményeket eszközölt ki a pápánál,<sup>63</sup> de a király környezetében is feltűnt.<sup>64</sup> Ugyanakkor sokáig nem tartózkodhatott az uralkodó közelében, mert talán már 1416 elején,<sup>65</sup> de ez év közepén már biztosan Magyarországon volt.<sup>66</sup>

Az óbudai egyetem képviselői is megjelentek, bár egyes feltételezések szerint csupán reprezentációs célból. Az egyetemi delegációból Wrede János és Clostein Simon<sup>67</sup> tanultak korábban Prágában, noha a küldöttség vezetője vitathatatlanul Gelderni Sluter Lambert, a bécsi egyetem korábbi híres professzora volt, akinek Óbudára csábítása nagy szó volt.<sup>68</sup> Zsigmond király a prágai egyetemről kért professzorokat saját egyetemére.<sup>69</sup> Elképzelhető, hogy Clostein is közöttük volt. Wrede János viszont Eberhard zágrábi püspök közbenjárására került Magyarországra.<sup>70</sup> Wrede a zsinat idején halt meg a pápai kúriánál, speciális királyi káplánként, továbbá óbudai olvasó- és váradi kanonikként.<sup>71</sup> Közjegyzők előtt részt vett annak a jelentős iratnak az átírásában, amelyben a zsinati nemzetek felfüggesztették a korábbi XXIII. János ellenpápa jogellenes intézkedéseit.<sup>72</sup>

Többen voltak viszont, akik a király kíséretében vagy diplomáciai kiküldetéseikben tündökltek ki magukat. Makrai Benedek szinte egész európai körútján elkísérte a királyt. Makrai 1412-től több, mint egy évig tevékenykedett Lengyelországban, hogy Zsigmond nevében egyezséget tudjon létrehozni a Német Lovagrend és Lengyelország viszályában.<sup>73</sup> A zsinat kezdetétől azonban már az uralkodó társaságában utazik a Birodalomból Franciaországon

<sup>59</sup> ZsO VI. 1819. sz.

<sup>60</sup> ZsO VI. 457., 662. sz.

<sup>61</sup> Bártfai Szabó László (szerk.): *Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez*. I-II. Budapest, 1919. I. 229.

<sup>62</sup> Michael Richard Buck (ed.): *Chronik des Konstanzer Concils von Ulrich von Richental*. Tübingen, 1882. 37.

<sup>63</sup> ZsO V. 15. sz.

<sup>64</sup> ZsO V. 438. sz.

<sup>65</sup> ZsO V. 1462. Vö.: Dvořáková, D.: *A lovag és királya*, 352.

<sup>66</sup> ZsO V. 2179. sz.

<sup>67</sup> CD X/8. 558. sz.

<sup>68</sup> Domonkos, L. S.: *The History*, 26–27.; Az óbudai küldöttségre ld: Richard, B. M.: *Chronik des Konstanzer*, 186.

<sup>69</sup> ZsO VI. 899. sz.

<sup>70</sup> Mályusz E.: *Zsigmond király*, 223.

<sup>71</sup> ZsO V. 871., VI. 1234. sz. – Halálának időpontja azonban kérdéses, vö. C. Tóth Norbert: *Az esztergomi székeskáptalan a 15. században II. rész. A sasadi tizedper 1452–1465 közötti „krónikája”*. Budapest, 2015. 22. 56. lj.

<sup>72</sup> ZsO V. 871. sz.

<sup>73</sup> Pósn László: A Német Lovagrend és a lengyel-litván állam közötti konfliktus a konstanzi zsinaton. In: Bárány Attila – Pósn László (szerk.): *Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris. Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából*. Debrecen, 2014. 147–148.



és Anglián át Aragóniáig és Itáliáig.<sup>74</sup> Angliából a király Garai Miklós nádorral küldi Párizsba követként, hogy tető alá hozzák a francia-angol megegyezést a százéves háború lezárásaként, mely azonban sikertelenül zárult.<sup>75</sup> Végül 1418. január 24-én a régi feladatot kapja, amikor a király ismét Lengyelországba küldi.<sup>76</sup> Királya, szolgálatai elismeréseként kijárta neki a lateráni palota örökös *comese* címet is,<sup>77</sup> 1420–1421-ben pedig az egri püspökség kormányzójává tette.<sup>78</sup> Ettől fogva élete további alakulása nem ismert.

Titkos alkancellárként Makraihoz hasonlóan Késmárki György is a király belső köréhez tartozott.<sup>79</sup> Familiárisának, Baracscai Loránd fia Lorándnak a kiváltságleveléből tudjuk, hogy György győri prépost, alkancellár megfordult Franciaországban, Aragóniában, Angliában, Isztrián, Friuliban, Lombardiában, Savoyában és a Birodalomban egyaránt.<sup>80</sup> 1414-ben Cremonában volt,<sup>81</sup> Savoyában pedig a király Amadé gróffal folytatandó tárgyalásait készítette elő.<sup>82</sup> 1418-ban még a pápa közelében tartózkodott,<sup>83</sup> de 1419-ben már csak a király káplánjaként szerepel.<sup>84</sup>

Az idős Perényi Imre titkos kancellár helyett alkancellárja, Késmárki György vitte tehát az ügyeket. Perényi is inkább személyes dolgait intézhette, bár a birodalmi rendek és a király kapcsolattartásában esetleg játszhatott némi szerepet. 1414. november 18-án részt vett Zsigmond aacheni koronázásán is.<sup>85</sup> Perényi ezt megelőzően is több, olykor regényes diplomáciai küldetést hajtott végre.<sup>86</sup> Részt vett a lengyel-magyar béketárgyalásokon is 1411-ben.<sup>87</sup> A zsinaton sokáig nem időzhetett, ugyanis már 1416-ban Magyarországon tartózkodott,<sup>88</sup> ám 1418-ban ismét eljutott Konstanzbba.<sup>89</sup>

Jelentősegteljes feladatokat kapott ellenben Alcsebi Miklós kápolnaispán (1402–1404, 1414–1430), aki 1416 szeptemberében a király tanácsosaival,<sup>90</sup> Andrea Gualdo de Benzi

<sup>74</sup> Bárány Attila: Zsigmond király 1416-os angliai kísérete. *Aetas*, 19 (2004) 3–4. 14.

<sup>75</sup> ZsO V. 2280. sz. A követségnek több tagja is volt, de csak Makrai tanult egyetemen.

<sup>76</sup> ZsO VI. 1410. sz.

<sup>77</sup> ZsO VII. 1835. sz.

<sup>78</sup> Engel: *Arch II.* 153.

<sup>79</sup> 1411-ben egy rövid időre a birodalmi kancellária ügyeit is ő intézte. Kondor Márta: Magyar király a német trónon: Luxemburgi Zsigmond birodalmi kancelláriája és a királyi tanács (1410–1419). In: Bárány Attila – Pósn László (szerk.): *Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris. Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából*. Debrecen, 2014. 85–87.

<sup>80</sup> ZsO VI. 1604. sz.

<sup>81</sup> ZsO IV. 1563. sz.

<sup>82</sup> ZsO V. 900. sz.

<sup>83</sup> ZsO VI. 1658. sz.

<sup>84</sup> ZsO VII. 1160. sz.

<sup>85</sup> DRTA VII. 249. sz.

<sup>86</sup> Mályusz E.: *Zsigmond király*, 81.

<sup>87</sup> ZsO III. 1196., 1235. sz.

<sup>88</sup> Iványi Béla – Varjú Elemér (szerk.): *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbéli losonczi Bánffy család történetéhez*. I–II. Budapest, 1908–1928. I. 545. sz.

<sup>89</sup> ZsO VI. 1657. sz.

<sup>90</sup> ZsO V. 1215. sz.

kalocsai érsekkel és Bodonyi Domokos váradi érkanonokkal, kánonjogi doktorokkal együtt az angol-francia tárgyalások sikertelenségéről tájékoztatta a zsinati atyákat.<sup>91</sup> A birodalomban tett szolgálatait említi a király 1418-ban is.<sup>92</sup> Ugyanakkor Alcsebi diplomáciai tevékenysége sem szorítkozik csupán a zsinati időszakra, már azt megelőzően is el látott hasonló feladatokat. 1404. évi oklevél említi korábbi római követségét.<sup>93</sup> Ugyanekkor tudjuk meg, hogy a nápolyi párt felkelése idején Kanizsai érsek be is börtönöztette Alcsebit.

Pöstyéni Tamás valószínűleg Kanizsai érseknek köszönhette előrejutását. Ő figyelhetett fel az alapfokú tanulmányait Esztergomban kezdő Pöstyénire, a kánonjog prágai doktorára, s Kanizsai lehetett az, aki Pöstyénit a király közelébe juttatta, még ha csak rövid ideig is szolgálta a királyt, és inkább egyházi szolgálataira koncentrált. Kusalyi Jakcs Mihállyal és Ottobonus de Bellonis aradi préposttal,<sup>94</sup> királyi tanácsosokkal együtt követségbe küldte I. Ferdinánd aragón királyhoz,<sup>95</sup> s valószínűleg ő is részt vett azokon a tárgyalásokon Perpignanban és Narbonne-ban, amelyek hatására Ferdinánd elállt XIII. Benedek ellenpápa (1394–1423) támogatásától. Korábban már Kanizsai érsek is igénybe vette szolgálatait, amikor Garai nádorral együtt képviselték a királyt a lengyel-német tárgyalásokon 1414-ben. A küldöttségben *examinatorként* vett részt Péterrel, a budai Mária Magdolna-egyház plébánosával együtt.<sup>96</sup> Egyetemet rajta és Kanizsai érseken kívül csak Vicedomini Máté vikárius, mindkét jog doktora végzett a küldöttség tagjai közül. 1418-ig a zsinaton tartózkodhatott.<sup>97</sup>

Uski János is a kezdetektől Zsigmond mellett volt. Uski a források alapján Itáliában többször látta el ura szolgálatát. 1411. szeptember 6-án általános megbízást kapott Zsigmondtól, hogy tárgyalásokat folytasson XXIII. Jánossal és Velencével.<sup>98</sup> 1412-ben XXIII. János és az urbinói gróf, Guidantonio da Montefeltre kibékítésére kapott utasítást.<sup>99</sup>

<sup>91</sup> ZsO. V. 2280. sz.

<sup>92</sup> ZsO VI. 1913. sz.

<sup>93</sup> ZsO II. 3040. sz.

<sup>94</sup> Gisela Beinhoff: *Die Italiener am Hof Kaiser Sigismunds, 1410–1437*. New York, 1995. 300.

<sup>95</sup> ZsO V. 988. sz. Ez az egyetlen alkalom, amikor Pöstyéni is szerepel a követek között az ügyről fennmaradt több oklevélben, de nem kizárt, hogy máskor is részt vett ilyen küldetésben. Maléth Ágnes: Viták a konstanzi zsinaton. In: Kovács Szilvia – Révész Éva (szerk.): *Műhelyszemináriumi dolgozatok I.* Szeged, 2013. 62.; Vö: C. Tóth Norbert: Ellenpápák helyett pápa. Zsigmond német és magyar király a konstanzi zsinaton. *Magyar Tudomány*, 174 (2013) 5. 525.

<sup>96</sup> ZsO IV. 1983. sz.

<sup>97</sup> 1423–25 között esztergomi vikárius lett, s feltehetően 1430-ban halt meg. Udvari szolgálatára több adatunk nincs. C. Tóth Norbert – Lakatos Bálint – Mikó Gábor: *A pozsonyi prépost és a káptalan viszálya (1421–1425). A szentszéki bíráskodás Magyarországon – A pozsonyi káptalan szervezete és működése a XV. század elején*. Budapest, 2014. 30., 233.

<sup>98</sup> Wilhelm Altmann (ed.): *Regesta Imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigismunds (1410–1437)*. I–II. Innsbruck, 1896–1900. I. 122. sz.; 1412 májusában azonban a Velencére vonatkozó megbízását a király visszavonta, mert Velence nem volt hajlandó a lengyel királyt döntőbírául elfogadni. ZsO III. 2225. sz.

<sup>99</sup> Altmann, W.: *Regesta Imperii*, XI/2. 12228. sz.

Cremonából a genovai dózséhez küldte kölcsönfelvétel ügyében.<sup>100</sup> Tehetségét azonban a zsinati atyák is kihasználták, amikor Corneto és Todi városokba küldték követként az egyházi reform ügyében 1415-ben,<sup>101</sup> melynek eredményeiről 1416 áprilisában számolt be a zsinati nemzeteknek.<sup>102</sup> Ezek után is Konstanzban maradt.<sup>103</sup>

Utolsóként Esztergomi (Újvárosi) Jánosról kell pár szót ejteni. Valószínűleg Kanizsai patronáltjaként került a magyar nagyobb kancellári, majd a birodalmi alkancellári méltóságba,<sup>104</sup> és kísérté el a királyt Nyugat-Európába. Többek között Ausztria és Velence kibékítésénél,<sup>105</sup> valamint Filippo Maria Visconti hűségesküjénél is a király oldalán tartózkodott.<sup>106</sup> Alkancellárként is döntően a király környezetében maradt,<sup>107</sup> Konstanzban pedig a pápától nyert kiváltságokat.<sup>108</sup> Zsigmond maga is nagyra értékelte alkancellárja szolgálatait, hiszen kijárta a pápánál számára a pápai *notarius et referendarius* címet, s emellett pápai *secretarius* is lett.<sup>109</sup> Valószínűleg azonban már inkább terhes lehetett számára a birodalmi alkancellári szolgálat, ugyanis felmentését kérte Kanizsai érsektől,<sup>110</sup> s nem sokkal ezután, 1417 decemberében meg is halt.<sup>111</sup>

Velük szemben a bécsiek közül négyen kísérték el az uralkodót útjai során. A már említett Cudar Benedek mellett,<sup>112</sup> Gelderni Sluter Lambert volt közöttük az egyik legfontosabb személy, az óbudai egyetem rangidős képviselője. Pálóci György királyi káplán valószínűleg testvérei, Mátyus és Imre segítségével került be a király káplánjai közé, és ilyen minőségében kísérté el a királyt Angliába is. Geldernihez hasonló jelentőséget azonban leginkább Bodonyi Gál fia Domokos, váradi örkanonok tudott elérni. A bécsi egyetemen kezdte tanulmányait, majd a padovai egyetemen, az Alpokon túli területek hallgatóit tömörítő ultramontanok rektora lett.<sup>113</sup> Feltehetően elkísérté a királyt Franciaországba.<sup>114</sup> Kezdetben Andrea Scolari váradi püspök kíséretét erősíthette, ám 1417-ben már Kanizsai János esztergomi érsek familiárisaként tűnik fel. Később az esztergomi olvasókanonokságról a szentistváni prépostságra emelkedett.<sup>115</sup>

<sup>100</sup> ZsO IV. 1598. sz.

<sup>101</sup> ZsO V. 959., 960. sz.

<sup>102</sup> ZsO V. 1727. sz.

<sup>103</sup> ZsO VI. 425., 1361. sz.; Ugyanakkor a két dátum között egy oklevél szerint János pécsi prépost és a káptalan előtt került sor egy Verőce megyei birtok eladására. ZsO VI. 971. sz.

<sup>104</sup> Kondor M.: Magyar király, 88–89.

<sup>105</sup> ZsO IV. 949. sz.

<sup>106</sup> ZsO IV. 1222. sz.

<sup>107</sup> ZsO V. 22. sz.; De más iratok is az ő keze nyomát viselik magukon: ZsO V. 461., 563. sz.

<sup>108</sup> ZsO V. 119. sz.

<sup>109</sup> ZsO V. 120. sz. Vö: Bónis Gy.: *A jogtudó*, 102.

<sup>110</sup> Uo.

<sup>111</sup> ZsO VI. 2684. sz. Életét összefoglalóan ld.: C. Tóth N.: Esztergom-szentistváni, 5–6.

<sup>112</sup> Bárány A.: Zsigmond király, 11.

<sup>113</sup> Veress Endre: *A padovai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai 1264–1864*. Budapest, 1915.

5.

<sup>114</sup> ZsO V. 1215. sz.

<sup>115</sup> Életrajzát ld. C. Tóth N. – Lakatos B. – Mikó G.: *A pozsonyi*, 203–208.

A krakkói egyetem egykori hallgatói közül ketten jelentek meg a zsinaton. Egyikük, Lublói György, aki a bécsi egyetemen tanított is<sup>116</sup> *magister artium* fokozattal, esztergomi egyházmegyei klerikusként lett a király familiárisa, amikor a passauai egyházmegyében kért javadalmat magának a pápától 1418-ban.<sup>117</sup> A másik ide sorolható személy, Molnári Kelemen,<sup>118</sup> már rendelkezett némi tapasztalattal az udvari munkát illetően, hiszen egy időben királyi ítélmester<sup>119</sup> volt. A zsinat idején azonban, akárcsak Lublói, úgy tűnik, már nem vállalt semmilyen feladatot a király szolgálatában (legalábbis nem maradt fenn adat róla). Molnári Konstanzban (már győri püspökként) csupán családja, familiárisai és saját maga számára kért kiváltságokat az egyházfőtől.<sup>120</sup>

A király tehát gyakran támaszkodott a prágaiakra a zsinat idején zajló diplomáciai tárgyalások során. Makrait nem csak Párizsban, de Angliában, Pöstyénit Aragóniában, Uskit Itáliában, Késmárkit Savoyában is alkalmazta, hogy csak kiragadott példákat említsek, míg Esztergomi János elkísérte a királyt több nyugat-európai útjára. Annak ellenére, hogy nem mindig ők voltak az egyes küldöttségek vezetői, a tanultak csoportján belül mégis többségben voltak. Jól látszik, hogy Zsigmond előszeretettel alkalmazta a tanult értelmiségieket a diplomáciában, s így tanulmányaik szintén erősítették helyzetüket az udvarnál. De vajon csupán a magyar királyi udvarban voltak többségben a tanult értelmiségiek között a prágaiak?

### A környező fejedelmi udvarok tanult értelmisége

Ahogy említettem, a prágai egyetem Közép-Európában meghatározó oktatási központ volt a 14. században, így nem csak a Magyar Királyság hallgatói látogatták előszeretettel. Noha a többi közép-európai dinasztia a saját egyetemét részesítette előnyben, de Krakkóban jelentős volt a prágai diákok jelenléte. A prágai egyetemen önálló lengyel nemzet is létezett, mely Lengyelország diákjain túl magába foglalta Szilézia, Tübingia, Lausitz, Meissen, Poroszország, Warmia, Livónia és Litvánia hallgatóit is. Prágában 1372–1418 között a joghallgatók mintegy 26%-a esett a lengyel nemzetre, míg az *artes* karon is csak nagyjából 30%. Krzysztof Ozóg kutatásai szerint nagyjából 1000 olyan hallgató iratkozott be a prágai egyetemre 1409-ig, akik a Lengyel Királyság területéről származtak.<sup>121</sup> Paweł Kras szerint közülük 300-an a századforduló körül tanultak

<sup>116</sup> ZsO V. 989. sz.

<sup>117</sup> ZsO VI. 1443. sz.

<sup>118</sup> Karrierjére lásd C. Tóth N.: A győri nagy- és kisprépostok, 408.

<sup>119</sup> ZsO II. 4827. sz.; Fügedi Erik: XV. századi magyar püspökök. *Történelmi Szemle*, 8 (1965) 4. 489.; Bónis Gy.: *A jogtudó*, 100.

<sup>120</sup> ZsO VI. 1842., 1878., 1879. sz.

<sup>121</sup> Krzysztof Ozóg: *The Role of Poland in the Intellectual Development of Europe in the Middle Ages*. Krakow, 2009. 71.

Prágában.<sup>122</sup> Számuk nagyjából azonos a magyarországi hallgatók Szögi László által becsült számával.<sup>123</sup> A lengyel királyi udvarban tevékenykedő tanult értelmiségiekről Ožóg és Antoni Gąsiorowski végzett kutatásokat. Vizsgálataik azonban sajnos nem teljesek, mivel az udvar tagjainak archontológiája nem készült el és a kancelláriák szemlézete is csak részleteiben ismert. Egy megközelítően jó összehasonlítási alapot azonban így is kapunk a lengyel történetírástól.

Anjou Hedvig és Jagelló Ulászló udvarában nagyjából 50–55 közé tehető a tanult értelmiségiek létszáma az 1382–1434 közötti időszakban. Közülük körülbelül 20–22 fő kezdte tanulmányait Prágában, ami a magyaroknál bemutatottakhoz igen hasonló arányt mutat. A prágaiak fele a királyi pár lelki szükségleteit látta el, feltűnően sokan szerepelnek a király káplánjai vagy gyóntatói között. De az államigazgatásban is szép számmal voltak. Összesen öt királyi vagy királynéi kancellár, két alkancellár, egy-egy kancelláriai *protonotarius* és királyi tanácsos, valamint több királyi káplán, prédikátor, gyóntató, néhány udvari író (például *Bartholomeus de Jassel*, aki több könyvet másolt Hedvig királynő megrendelésére)<sup>124</sup> és nevelő került ki a prágai egyetem padjaiból. A prágaiak a huszita időszakban sem maradtak el Krakkóból. A király, ha csak rövid ideig is, de alkalmazta például *Mikuláš z Miličint* prédikátorként,<sup>125</sup> vagy *Mikuláš z Pelhřimova* (Biskupec) domonkos szerzetest gyóntatóként.<sup>126</sup> Az is biztos ugyanakkor, hogy a krakkói professzorok komoly ellenállást fejtettek ki a huszitizmus ellen, akár a konstanzi, akár a bázeli zsinaton, vagy a király környezetében (aki egyes vélemények szerint szimpatizált is nézeteikkel).<sup>127</sup> Általános tendencia volt, hogy a lengyel peregrinusok jelentős része a krakkói egyetem tanári karába került a prágai egyetem után, különösen a krakkói *universitas* újjáalapításának időszakában. Tulajdonképpen a Prágában tanult lengyelek alapították újjá az egyetemet, az első 11 rektorból 9 prágai növendék volt.<sup>128</sup> De ide sorolható például Jan Szafraniec alkancellár,<sup>129</sup> Wincenty Kot és Slvester Zdziechowski,<sup>130</sup> Ulászló és Kázmér hercegek nevelői, vagy Stanisław ze Skarbimierza, aki Hedvig és Ulászló gyóntatója, valamint

<sup>122</sup> Paweł Kras: Polish-Czech Relations in the Hussite Period – Religious Aspects. *The Bohemian Reformation and Religious Practice*, 4 (2002) 178.

<sup>123</sup> Szögi László: Az egyetem nélküli ország egyetemistái Mohács előtt. A középkori Magyarország peregrinusai. *Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei*, 14-15 (2011) 18.

<sup>124</sup> Ožóg, K.: University Masters, 159.

<sup>125</sup> Ožóg, K.: University Masters, 149–150.; Triška, J.: *Životopisný*, 407.

<sup>126</sup> Ožóg, K.: University Masters, 151.; Gerzabek, J. N.: *Liber Decanorum*, I. 404.

<sup>127</sup> Kras, P.: Polish-Czech, 179.

<sup>128</sup> Kras, P.: Polish-Czech, 178.; Krzysztof Ožóg: Utrum Universitas Pragensis sit mater Universitatis Cracoviensis? Czyli o wzorcach korporacyjnych krakowskiej wszechnicy w XV wieku. In: Wojciech Iwańczak – Janusz Smolucha (ed.): *Wspólnoty małe i duże w społeczeństwach Czech i Polski w średniowieczu i w czasach wczesnonowożytych*. Kraków, 2010. 60.; Krzysztof Ožóg: Migration von Professoren und Studenten aus Prag nach Krakau zu Beginn des 15. Jahrhunderts. *Acta Universitatis Carolinae–Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, 49 (2009) 2., 99.

<sup>129</sup> Antoni Gąsiorowski – Krzysztof Chlapowski (ed.): *Urzędnicycentralni i nadworni Polski XIV-XVIII wieku*. Kórnik, 1992. 106.

<sup>130</sup> Ožóg, K.: University Masters, 152.

tanácsadója volt.<sup>131</sup> Hasonlóan Magyarországhoz többen közülük a konstanzi zsinaton is részt vettek, például Paweł Włodkowic z Brudzenia, a krakkói egyetem későbbi rektora,<sup>132</sup> vagy Andrzej Łaskarz, Hedvig királynő korábbi kancellárja, poznańi püspök.<sup>133</sup> Esetükben sokat nyomott a latba, hogy a krakkói egyetem professzorai voltak. Annyi bizonyosnak látszik, hogy tanulmányaik komoly hatást gyakoroltak életük alakulására. Mindezek fényében a lengyeleknél hasonló tendenciákat figyelhetünk meg a prágai egyetemjárással kapcsolatban, mint a magyaroknál, noha a lengyelek esetében volt egy közbeeső fórum, a krakkói egyetem, ahonnan Hedvig vagy Ulászló udvarába kerültek be. A prágaiak fontos szerepet játszottak a krakkói egyetem újjáélesztésében, nem egyszer pedig egyetemi professzorként a királyi udvar bizalmasai lettek.<sup>134</sup> Prága és Krakkó kapcsolata hasonló az óbudai egyetem újjáalapításának Zsigmond-féle elképzeléséhez, amely sajnos, ellentétben a krakkói egyetemmel, nem járt sikerrel.

A másik két nagy közép-európai dinasztianál, a Habsburgoknál és a Luxemburgoknál már nem ennyire egyértelmű a helyzet. IV. Károly, majd fia, IV. Vencel is elsősorban a prágaiakra támaszkodott, ha tanult személyekre volt szüksége, ami egyáltalán nem meglepő. Tevékenységüket *Ivan Hlaváček*, *Michal Svatoš* és Peter Moraw foglalta össze, eredményeikhez pedig Josef Triška szolgáltatott további értékes adalékokat. IV. Vencel uralkodása alatt egyre többen jelennek meg a kancelláriában és az udvar más területein (az alacsonyabb származású személyek mellett) csehek és morvák a birodalom államigazgatásában is.<sup>135</sup> Példaként Martin és Franz Gewiczet említi Peter Moraw mint feltehetően kisnemesi származású személyeket. Moraw arra a következtetésre jut, hogy bár a legtöbben nem egyedül Prágában végezték tanulmányaikat, de Párizs és az itáliai egyetemek mellett mégis egyre jelentősebb súlyra tett szert a karrierük alakulásában,<sup>136</sup> és ezt a megfigyelését Magyarországra is érvényesnek vehetjük. IV. Vencel udvarában összesen mintegy 50 tanult értelmiségi dolgozott, akik közül több, mint 30, azaz nagyjából a kétharmaduk a prágai egyetemen képezte magát.<sup>137</sup> Közülük sokakat találunk a

<sup>131</sup> Ožóg, K.: *Migration von Professoren*, 102.

<sup>132</sup> Triška, J.: *Životopisný* 440.; Krzysztof Ožóg: Die Krakauer Universität und ihre Teilnahme am öffentlichen Leben des jagiellonischen Königreiches. In: Stefan Weinfurter – Bernd Schneidmüller – Wojciech Falkowski (ed.): *Ritualisierung politischer Willensbildung: Polen und Deutschland im hohen und späten Mittelalter*. Wiesbaden, 2010. 167., 174.

<sup>133</sup> Spurny, J.: *Album seu matricula*, 105.; Krzysztof Ožóg: Intellektuelle im Dienst der Staaten Ostmitteleuropas: Vergleichende Betrachtungen. In: Marc Löwener (ed.): *Die „Blüte“ der Staaten des östlichen Europa im 14. Jahrhundert*. Wiesbaden, 2004. 250.

<sup>134</sup> Erre vonatkozóan korábban már Székely György is tett megállapításokat. Székely Gy.: A pécsi és az óbudai, 163.

<sup>135</sup> Peter Moraw: Gelehrte Juristen im Dienst der deutschen Könige des späten Mittelalters. In: Uő (ed.): *Gesammelte Beiträge zur deutschen und europäischen Universitätsgeschichte*. Leiden–Boston, 2008. 487.

<sup>136</sup> Moraw, P.: *Gelehrte*, 496.

<sup>137</sup> Ivan Hlaváček: Überlegungen zum Kapellanat am Luxemburgischen Hof unter Johann von Luxemburg, Karl IV. und Wenzel. In: Ivan Hlaváček (ed.): *Höfe, Residenzen, Itinerare*. Prag, 2011. 139., 143., 144., 147., 148., 149.; Vö: Hlaváček, I.: *Das Urkunden*, 179., 187., 208., 210., 214., 309., 311., 313., 315., 316., 317., 374–375.



kancellária ítélmesterei és az uralkodó káplánjai között, de kancellárokat, tanácsosokat és orvosokat is.<sup>138</sup> Svatoš mutatott rá, hogy nemcsak a kancellária felső vezetésében, de a középső és olykor az alsóbb szinteken is meg lehet találni az egykori peregrinusokat, de legfeljebb az összlétszám 20%-ában.<sup>139</sup> Szintén rendkívül érdekes azon megfigyelése (főként a magyar peregrináció „artes-központúságát” tekintve), hogy a tanult jogászok mellett a teológusok és a szabad művészetek mesterei is szép számmal képviseltették magukat IV. Vencel udvarában.<sup>140</sup> Vencel nem egy embert átvett apja udvarából is, mint például *Jaroslav de Jablonczot*, aki IV. Károly császár ítélmestere volt, majd pedig IV. Vencel fogadta familiárisául.<sup>141</sup> A Luxemburg-dinasztia hatalmi súlypontja Vencel uralkodása alatt kezdett a korábbi Rajna menti területekről a középső és még inkább a Cseh Királyság területére áthelyeződni, ugyanis ekkoriban már elsődlegesen a cseh és morva, valamint a közelebbi német területekről kerültek ki a császári udvar tisztségviselői.<sup>142</sup> Ez indokolhatja, hogy a korábbi párizsi és itáliai tanultságot mindinkább a prágai kezdte felváltani. Mindez összhangban van azzal, hogy az alacsonyabb társadalmi rétegekből is többen kerülnek be az uralkodó udvarába, hiszen a prágai egyetem a szerényebb anyagi körülmények között élőknek is hozzáférhetővé tette a tudást. Ulászló vagy Vencel udvarához hasonló fejlődést azonban már egyáltalán nem fedezhetünk fel Bécsben.

Christian Lackner kutatásai az osztrák hercegek udvarának összetételére, szerepére, valamint tanultságára irányultak. Munkáiban kevesebb, mint 25 tanult értelmiségi tűnik fel 1365–1406 között, Vilmos herceg haláláig. Érdekes, hogy szemben a Luxemburg vagy a Jagelló udvarral, a Habsburg hercegek nem voltak aktív szereplői az akadémiai életnek, és a források sem számolnak be arról, hogy a herceg részt vett volna az egyetemi ünnepeken.<sup>143</sup> Csupán egyetlen doktori avatásnál volt jelen Vilmos herceg 1388-ban.<sup>144</sup> Ennél is érdekesebb viszont, hogy az udvar nem tartott igényt a bécsi egyetemre mint az udvar értelmiségi utánpótlásának képzőhelyére. Lackner megfigyelései szerint ez nem is szerepelt III. Albert tervei között, amely például Odendorfi Henrik, orléans-i jogi *licentiat*us esetéből olvasható ki. Henrik az orléans-i egyetemről ment Bécsbe 1384-ben, és bár ott rektorrá is választották, 1389-ben mindenféle udvari szolgálat nélkül ment haza szülővárosába, Kölnbe.<sup>145</sup> Ez a tendencia főleg a jogászoknál volt kirívó, ám az

<sup>138</sup> Hlaváček, I.: *Das Urkunden*, 196–198., 203., 210.

<sup>139</sup> Michal Svatoš: Die soziale Stellung der Angehörigen der Universität Prag (1348–1419). In: Rainer Christoph Schwinges (ed.): *Gelehrte im Reich. Zur Sozial- und Wirkungsgeschichte akademischer Eliten des 14. bis 16. Jahrhunderts*. Berlin, 1996. 77.

<sup>140</sup> Svatoš, M.: Die soziale, 78.

<sup>141</sup> Triška, J.: *Životopisný*, 211.

<sup>142</sup> Moraw, P.: *Gelehrte*, 496.

<sup>143</sup> Christian Lackner: Wissen für den Hof. Die Universität Wien und der Hof der österreichischen Herzöge im späten 14. und frühen 15. Jahrhundert. In: Kurt Mühlberger – Meta Niederkorn-Bruck (ed.): *Die Universität Wien im Konzert europäischer Bildungszentren 14–16. Jahrhundert*. 2010. 39.

<sup>144</sup> Lackner, C.: Wissen, 39–40.

<sup>145</sup> Uo. 43.

orvosoknak és a teológusoknak jó esélyeik voltak. Előbbiekre jó példa a pécsi egyetemi tanulmányai után Prágában tanult Hermannus Lurcz, aki udvari orvos lett rövid időre.<sup>146</sup> Prágában mindösszesen hárman kezdték tanulmányaikat a Habsburgok tanult udvari értelmiségi csoportjából, Friedrich Wagner von Nürnberg (III. Albert gyóntatója),<sup>147</sup> Ludwig von Thalheim (III. Albert udvari jegyzője)<sup>148</sup> és Johann Petri Gallici, udvari orvos.<sup>149</sup> Lackner egy rövid prágai orientációról is beszél a bécsi egyetem történetében.<sup>150</sup>

A lengyel és természetesen a cseh udvarokban igen jelentős volt tehát a prágai diákok létszáma, hasonlóan a magyarhoz, ellenben Bécsben csupán III. Albert udvarában találunk néhány személyt. IV. Vencel uralkodása alatt a birodalom súlypontja keletebbre tolódott, ezzel pedig az oktatás korábbi centrumai is megváltoztak: Prága lett az egyik legjelentősebb központ. A lengyel és a magyar királyságoknak a 14. század végéig hasonló nehézségekkel kellett megküzdeniük a saját egyetem hiánya miatt, amelyből a lengyelek a krakkói egyetem újraalapításával sikeresen kilábalnak. Csehországban, Lengyelországban és Magyarországon sok esetben találkozunk a kancelláriák vezetői posztjain prágaiakkal, a lengyeleknél viszont sok esetben már krakkói professzori tevékenység után kerültek a megfelelő pozíciókba. Látható tehát, hogy Közép-Európa királyi udvaraiban, még ha más utakon is, de számítottak a prágai egyetemen képzett személyekre.

## Összegzés

A tanult értelmiség aránya Zsigmond király udvarában – Közép-Európa más udvaraihoz mérten – átlagosnak mondható, de jól látszik, hogy tanulmányaik kiemelték őket a deákság és az *illitteratusok* tömegéből. Közülük a prágai diákok aránya igen magasnak tekinthető az 1409 előtt egyetemre beiratkozottak között. Különbség mutatkozik a prágaiak javára az udvari értelmiség létszámán belül, de a tisztségviselés és a fokozatszerzés terén is. Kapcsolataik rövid elemzése arra mutatott rá, hogy bár többen közülük egy-egy mecénás (kiemelendő Kanizsai János esztergomi érsek szerepe) segítségével kerültek be a királyi udvarba, legalább ugyanennyien nem viseltek olyan magas egyházi vagy világi tisztséget, amely közelebb vihette volna őket az uralkodóhoz. Mindezek alapján felvethető, hogy tanulmányaik legalább részben fontos szerepet játszottak abban, hogy tisztséghez, majd ezen keresztül a király környezetébe jutottak. A diplomácia terén majd mindannyian a király szolgálatában álltak a konstanzi zsinat idején, s bár többnyire nem egy-egy delegáció vezetőjeként, de aktívan részt vettek a magyar külpolitika alakításában. Csehországban IV. Vencel idején a prágai egyetem és a királyi/császári udvar kapcsolata egyre erősebbé vált, de Lengyelországban is hasonló folyamatokat figyelhetünk

<sup>146</sup> Uo. 44.

<sup>147</sup> Uo. 45.

<sup>148</sup> Lackner, C.: *Hof*, 328.

<sup>149</sup> Uo. 167.

<sup>150</sup> Lackner, C.: *Wissen*, 51.



meg, és, bár csak egy igen rövid időre, de III. Albert udvarában is beszélhetünk prágai orientációról. Azok tehát, akik tanulmányaikat Prágában kezdték vagy végezték a 15. század első évtizedének végéig, sokkalta könnyebben tudtak elhelyezkedni, s képzettségükből adódóan hamarabb találták meg az utat Hedvig, II. Ulászló, III. Albert vagy éppen Zsigmond király magyar udvarába, mint akik más egyetemen végeztek.

### Függelék

| Név                  | Prágában megszerzett fokozat  | Forrás  |
|----------------------|---|---|
| Scharfenecki Frigyes | <i>baccalaureus iuris</i> (1378)                                      | Album seu Matricula 65.   |
| Upori István         | <i>licentiatius artium</i> (1379)                                     | Liber Decanorum I. 190, 191, 203, 204.                                |
| Esztergomi János     | <i>baccalaureus artium</i> (1384)                                     | Liber Decanorum I. 220, 221.  |
| Uski János           | <i>baccalaureus artium</i> (1382),<br><i>intitulatus in iure</i>      | Liber Decanorum I. 208,<br>Album seu Matricula 36.                    |
| Makrai Benedek       | <i>magister artium</i> (1384)   | Liber Decanorum I. 225, 250.  |
| Perényi Imre         | <i>baccalaureus artium?</i> (1384)                                    | Liber Decanorum I. 222.   |
| Alcsebi Miklós       | <i>baccalaureus artium</i> (1385)                                     | Liber Decanorum I. 232, 233.  |
| Késmárki György      | <i>baccalaureus artium</i> (1393)                                     | Liber Decanorum I. 288.   |
| Beckói Stibor        | <i>baccalaureus artium</i> (1400)                                     | Liber Decanorum I. 358, 365.  |
| Pöstyéni Tamás       | <i>doctor decretorum</i> (1402)                                       | Album seu Matricula 6–7, 19.  |
| Csapi László         | <i>licentiatius artium</i> (1409)                                     | Liber Decanorum I. 406, 408.  |
| Csitári Lőrinc       | <i>baccalaureus artium</i> (1411)                                     | Liber Decanorum I. 416.   |
| Gewicz Ferenc        | <i>baccalaureus artium</i> (1381)                                     | Liber Decanorum I. 198.   |
| Albicus              | <i>doctor medicinae</i> (1389),<br><i>licentiatius in iure</i> (1399) | Liber Decanorum I. 207–379,<br>Album seu Matricula 7, 15, 40.         |
| Wrede János          | <i>magister artium</i> (1395),<br><i>intitulatus in iure</i> (1394)   | Liber Decanorum I. 299, 302,<br>Album seu Matricula 79.               |
| Clostein Simon       | <i>magister artium</i> ,<br><i>baccalaureus medicinae</i>             | Liber Decanorum I. 284, 285,<br>Triška, J.: <i>Životopisný</i> , 484. |
| Hohenlohe György     | <i>rector universitatis<br/>canonistarum Pragensis</i>                | Triška, J.: <i>Životopisný</i> , 118.                                 |

Prágai egyetemisták Zsigmond király szolgálatában

## **THE HUNGARIAN STUDENTS FROM THE UNIVERSITY OF PRAGUE IN THE COURT OF SIGISMUND OF LUXEMBURG**

This paper aims to describe the opportunities of those Hungarian students who managed to get into the royal court of King Sigismund. Most of the analysed group learned in Prague, which indicates the question: Were there certain implications if an individual studied at Prague, Vienna, Cracow or other universities in the last third of the 14<sup>th</sup> century and first decades of the 15<sup>th</sup> century. Before the edition of the Decrees of Kutna Hora (1409) Hungarians viewed the most flourishing university in Central Europe as the institution of Prague. After 1409 their number decreased dramatically, while the number of Hungarians almost doubled in Vienna, which could be explained by the Decrees of Kutna Hora. Not just the higher numbers, but their court attendance, careers, and the individual graduates all suggest that studies at Prague were more valuable than the studies at other universities before 1409. Almost every Hungarian pupil from Prague participated in the Council at Constance in contrast with their fellow students from Vienna or Cracow. Further research is needed regarding their relation-web, but it already can be suggested that their university studies had an impact on their future careers. This relationship between the royal courts and the University of Prague is perceptible also in the court of Habsburg, the Jagiello dynasty and in the court of Vencelaus IV of Luxemburg. Their career paths, diplomatic duties and academic careers could be drawn in a parallel. Summarizing, the students who started their studies at Prague up to 1409 more easily found possibilities at the royal court of King Sigismund compared to those who finished their university studies in other institutions.

**Keywords:** University of Prague, royal court, Council at Constance, Sigismund of Luxemburg